

Chryzostoma Bulwecia podróż do Ciemnogradu

KONSTANTY ILDEFONS GAŁCZYŃSKI

Chryzostoma Bulwiecia podróż do Ciemnogrodu

LIS

- Czy to «Orbis»¹?
- Tak, proszę pana.
- Gdzie jest Ciemnogród²?
- Stacja nieznana.
- Jak to nieznana?
- Tak to nieznana.
- Czy to «Orbis»?
- Tak, proszę pana.

Bulwieć słuchawkę cisnął: łoskot.
A niech to jasny piorun!
Za oknem jesień jak kalejdoskop.
Lub szarfa. Do wyboru.

Bulwieć słuchawkę poprawia na widelkach;
porządku wzywa głos go.
Za oknem jesień jak barwne szkiełka,
czyli wspomniany kalejdoskop.

Taką jesienią, gdy liście lecą,
chętna na podróż bierze.
Bulwieć w atlasach szuka ze świecą.
O, Ciemnogrodzie, gdzieżeś?

Jesienią odkrył Guglielmo Mezzo
Wyspę Łotrów Panteję;
Bulwieć też mógłby odkryć co nieco,
np. Ciemnogród gdzie jest.

Chryzostom Bulwieć chce Ciemnogród ujrzeć;
wciąż o tym piszą gazety;
patrzy na globus: Barcelona, Brema,
a gdzie Ciemnogród? Oto problemat.
Bo Ciemnogrodu nie ma i nie ma,
nie ma i nie ma.
Niestety.

¹*Orbis* — powstałe w 1920 roku we Lwowie Polskie Biuro Podróży (PBP Orbis). Działo do 1991 roku. Dziś już nie funkcjonuje w swojej pierwotnej formie instytucji turystycznej i hotelarskiej. [przypis edytorski]

²*Ciemnogród* — nazwa fikcyjnej miejscowości; tytuł poematu Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego pt. *Chryzostoma Bulwiecia podróż do Ciemnogrodu*, opublikowanego w „Przekroju” w 1953 r. odwołuje się aluzyjnie do piętnującej fanatyzm religijny i bezrefleksyjny konserwatyzm powieści satyrycznej *Podróż do Ciemnogrodu* (wyd. 1820) Stanisława Kostki Potockiego (1752–1821), aktywnego działacza i twórcy okresu polskiego oświecenia. [przypis edytorski]

Gdzie się dowiedzieć?
Jak to wyjaśnić?
Chryzostom Bulwieć
nie może zasnąć.

Wertuje księgi,
szuka w opisach;
w końcu po radę
idzie do Lisa.

— Lisie kochany,
lisku, liseczku,
gdzie jest Ciemnogród,
gdzie to miasteczko?

— Panie — Lis powie —
w tym jest coś z szykan³.
Może pan myśli,
że to Watykan⁴ ?

Pan mnie znieważał!
Pan mnie potrącał!
Ciemnogród to rzecz
nieistniejąca.

Paszkwil⁵ jest taki⁶,
nie mówię, że nie,
Ale Ciemnogród
to przywidzenie.

Bulwieć coś bąknął.
Lis zmrużył ślepie.
Nie ma, to nie ma.
Może i lepiej.

A jednak myśli:
lisy to zbóje.
Pójdę. Spróbuję.
Wypenetruję.

PRZEZ SIÓDME GÓRY

Więc sakum-pakum⁷
puścił się w teren.
Księżyc odmieniał
rogi jak jeleni.

Minęła jesień
druga i trzecia:

---

³*szykana* — przeszkoda; działanie, którego celem jest dokuczenie komuś lub prześladowanie go. [przypis edytorski]

⁴*Watykan* — południowouropejskie państwo sprawujące zwierzchnictwo nad Kościołem katolickim; rezyduje tam papież; stolicą również jest Watykan. [przypis edytorski]

⁵*paszkwil* — utwór literacki, którego celem jest ośmieszenie innego dzieła, autora, stylu itp.; jego przeciwieństwo to satyra, która zamiast personalnego ataku, skupia się na uniwersalnym dydaktycznym przesłaniu. [przypis edytorski]

⁶*Paszkwil jest taki* — nawiązanie do powieści satyrycznej *Podróż do Ciemnogradu* Stanisława Kostki Potockiego z 1820 r. [przypis edytorski]

⁷*sakum-pakum* — gra językowa oparta na podobieństwie dzięki końcówce -um do łaciny; pośpieszne pakowanie sakw. [przypis edytorski]

wciąż cień na szosach:
to cień Bulwecia;

i jeszcze drugi,
i ogon wisi,
coś niby lisi,
niby nie lisi.

Bulwieć miał nieraz
przeprawy trudne:
to Rzeki Siódme;
to Góry Siódme;

gdzie rak zimuje;
i gdzie pieprz rośnie;
widział Feniksa⁸;
i Łąki Ośle;

nawet odwiedził
znany po części
straszny Przylądek
Zielonej Gęsi⁹.

PIERWSZY WIDOCZEK

A stamtąd udał
się w podróż dalszą.
Patrzy: postaci
jakoweś walczą.

Gęby perfidne.
Spojrzenia tępe.
— Z czym to walczycie,
bracia? — Z postępem.

— A jak wam leci?
— Jak to jarmarek:
raz kapnie deszczyk,
a raz dolarek.

W walce nam sił do-
daje piosenka
z refrenem VIVAT
TRZECIA WOJENKA.

Lis, co w Bulwecia
ślady podążał,
chwalił ten refren,
jak tylko można.

Był zachwycony
melodią, rymem
i w lisiej mowie
wołał: — *Optime!*¹⁰

⁸*feniks* — mityczny ognisty ptak będący symbolem Słońca i nieustannego, ciągłego odrodzenia. Pisze o nim Herodot w swoich *Dziejach*, gdzie zauważa, że feniks ma złote upierze i rozmiary orla. [przypis edytorski]

⁹*Zielona Gęś* — nawiązanie do cyklu groteskowo-satyrycznych miniatur teatralnych *Teatrzyk Zielona Gęś* autorstwa Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego. [przypis edytorski]

¹⁰*optime* (łac.) — najlepiej, doskonale. [przypis edytorski]

Tak! Złączcie serca
w pieśni wysokiej!
Ja jestem z wami.
Amen i Okay.

«KONIEC ŚWIATA»

Bulwieć się pięknie
skłonił łobuzom,
a nagle skądś
ozwie się puzon:

— Tratata tata,
tratata tata!
Panie, panowie,
już koniec świata.

Na dźwięk puzonu,
czyli tej surmy¹¹,
zaraz na sklepy
rzucą się hurmy¹²

Zgnieceni w tłumie
wołają: — Mamo!
A w sklepach znika
pieprz i cynamon;

kolejki stoją
jak stąd do Zgierza;
baby uuu! wyją,
pisk się rozszerza;

baby skupują
koldry, szparagi,
pineski, nawet
wypchane ptaki,

rurki do włosów,
oliwę z soi;
tak zwany konsum-
pcyjny wszytkoizm.

A Lis się cieszy,
że taki zamęt,
łapkę podnosi:
— Okay i Amen.

Kręci się w tłumie
nie szczędzi nóg
i naszeptuje
*Vatike Fuchs*¹³.

¹¹*surma* (z tur.) — instrument dęty drewniany używany w wojsku jako narzędzie do przesyłania sygnałów; pochodzi z Indii lub z Persji, gdzie zwyczajowo uświetniał ceremonie i procesje. [przypis edytorski]

¹²*burma* (daw.) — tłum ludzi. [przypis edytorski]

¹³*Vatike Fuchs* — nawiązanie do tytułu i głównej postaci poematu heroikomicznego Johanna Wolfganga Goethego z 1793 r. *Reineke Fuchs* (dosł. Lis Reineke, w tłum. polskim funkcjonujący jako *Lis Przechera*); przez analogię byłby to „lis watykański”. [przypis edytorski]

TROCHEŃ BAKTERIOLOGII

Od szeptu Lisa
fala po fali
szept poszedł w tłumie.
Wszyscy szepłali:

(i że podobno)
(i że na pewno)
(że już już już już)
(że pod Izdebną)

(że wczoraj w nocy)
(że w pewnej puszczy)
(na własne oczy)
(na własne uszy)

(że niewątpliwie)
(że dają głowę)
(że nad Warszawą)
(że pod Mrągowem)

(że wieprzowina)
(że w wieprzowinie)
(że Karolina)
(że w Gogolinie)

A Lis się śmieje,
aż zrywa boki.
Bo strasznie lubi
te szeptokoki¹⁴.

O ŁZACH

Tu płacz niewieści
usłyszał Bulwieć.
Jakaś szantrapa¹⁵
snać musi ból mieć.

Głowa jak kubeł.
Supermanikir¹⁶.
Suknia sportowa
w białe koniki.

— O, matko! matko! —
lka szantrapina —
Com ja znalazła
u mego syna!

O, hańbo! świecie,
gdzieś ty się zapadł? —
I pokazuje
czerwony krawat.

---

¹⁴*szeptokoki* — żart językowy polegający na połączeniu nazwy bakterii, które często atakują gardło i płuca: *streptokoki* (inaczej paciorkowce) z czasownikiem *szeptać*. [przypis edytorski]

¹⁵*szantrapa* (pot.) — obraźliwie: niesympatyczna kobieta; często też nieatrakcyjna. [przypis edytorski]

¹⁶*supermanikir* — prześmiewcze określenie stylizacji paznokci; spolszczenie francuskiego *manucure* i posłużenie się dodatkowo wartościującym przedrostkiem „super”. [przypis edytorski]

Niektórzy chcieli
powstrzymać babkę,
lecz ona skacze
w rzekę Ciemnawkę¹⁷;

ale nie tonie,
choć słycać chlupot.
Wielka jak słonie
jest siła głupot.

NIEWĄTPLIWIE U CELU PODRÓŻY

Bulwieć na sobie
poprawił odzież:
— Teraz na pewnom
jest w Ciemnogradzie,

bo taka mżawka,
noc, pleśń, swąd, mrok, brud;
a jak Ciemnawka,
to i Ciemnogród.

Tylko Lis zniknął,
lecz widać ślady.
Poszedł na pewno
do Ambasady.

«Barbara Ubryk»¹⁸
zwał się hotelik,
gdzie się położył
Bulwieć w pościeli.

Przez okno widać
gwiazdeczkę z nieba;
szlafmyca¹⁹, nocnik,
wszystko jak trzeba.

Mamo, jak rzewnie!
Tato, jak cudnie!
Kiedy się zbudził,
było południe.

Umył się. Z szynką
zjadł trochę groszku
i na wizytę
udał się do szkół.

Ciekawe, co też
w tym Ciemnogradzie

---

¹⁷*Ciemnawka* — nazwa wymyślonej rzeki mająca korespondować z miejscowością Ciemnogród. [przypis edytorski]

¹⁸*Barbara Ubryk*, właśc. *Anna Ubryk* (1817–1898) — mniszka żyjąca w XIX w. w klasztorze karmelitanek bosych na Wesolej pod Krakowem; jej nazwisko łączy się z tzw. sprawą Barbary Ubryk: duchowna miała być więziona przez współsiostry zakonne, na skutek anonimowego powiadomienia przekazanego do sądu rejonowego, po uzyskaniu pozwolenia miejscowego biskupa dnia 20 lipca 1869 r. komisja sądowa znalazła ją w celi z zamurowanym oknem nagą, poobijaną, wygłodzoną i z objawami choroby psychicznej (jak się okazało spędziła w karcerze 21 lat); po uwolnieniu umieszczona w zakładzie dla umysłowo chorych, dożyła wieku 81 lat. [przypis edytorski]

¹⁹*szlafmyca* — czapka używana dawniej do spania. [przypis edytorski]

studiuje złota,
kochana młodzież.

Z katedry upiór
zdobny siwizną
nauczał magii
i okultyzmu²⁰.

Inny profesor
(z łagodną twarzą)
miał kurs dywersji
i sabotażu.

Nad nim sentencja
wisiła śliczna:
SZKOŁA BYĆ WINNA
APOLITYCZNA.

Dyrektor szkoły,
wspólniewidomy,
twierdził, że WSZECHŚWIAT
JEST NIERUCHOMY;

że WSZYSTKO STOI,
NIE MA SPRZECZNOŚCI.
Bo bardzo lubił
NIERUCHOMOŚCI.

Wciąż w żółtym palcie,
jak duch, w swym biurze
pisał swój traktat
«Przeciw Naturze».

— Dziękuję! — Bulwiec
powiedział mistrzom
i poszedł zwiedzać
Ciemnogrodziszczce.

Tu widok dziwny
oko mu przykuł:
wiele tysięcy
parawaników.

Wszędzie: przez skwery,
place, placyki,
chodziły jakieś
parawaniki.

Bo tutaj każdy
ma parawanik,
chodzi z nim, jeździ
i sypia na nim.

Gdy się, na przykład,
spotka dwóch panów,

---

²⁰okultyzm — zespół poglądów opierających się na wierze w mistyczne stworzenia i nadnaturalne moce, których istnienia nie można zaobserwować naukowo. [przypis edytorski]

to rozmawiają
zza parawanów;

u góry widać
głowy, kosmyki,
zaś za zasłoną
reszta psychiki.

Taka metoda,
jak łatwo zgadnąć,
ocala w pełni
życia prywatność;

i tę intymność,
i to zacisze,
świat psychoprzygód...
Któż to opisze?

Ciemnogród nie zna
publicznych latarni,
każdy ze swoją
latarnią lata.

Każda latarnia,
choć wielki to kram,
ma swój futerał
oraz monogram²¹.

A gdy pomyłą
się monogramy,
wszystko się leje
po łbach latarniami,

tluką latarnie
w bydlęcej złości,
no i Ciemnogród
stoi w ciemności.

A mostów nie ma.
Każdy cichutko
rżnie przez Ciemnawkę
prywatną łódką.

Orkiestr też nie ma
z tym strasznym brzękiem.
Każdy gra w domu
na własną rękę.

O TĘSKNOCIE

Szedł ulicami
ciemnogrodzkimi
Bulwiec Chryzostom.
Wieczór się czynił.

---

²¹*monogram* — znak będący połączeniem dwóch lub więcej liter, zwykle inicjałów imion i nazwiska, czyli pewien znak własnościowy. [przypis edytorski]

Ciemnogrodzianie
na placach stali,
wyczekiwali,
wypatrywali

tego zdarzenia,
tego konisia.
A może jutro?
A może dzisiaj?

Może wieloryb?
Pięć komet w masie?
Może już nigdy?
Lecz w każdym razie.

Jest w Ciemnogrodzie
niewąska wieża.
Na wieży stoi
rodzaj rycerza,

który w pogodę,
a i na deszczach
patrzy, czy Biały
Koń nie nadjeżdża.

A gdyby zjawił
się w jakiejś stronie,
rycerz ma sygnał
dać na puzonie;

wtedy Ciemnogród,
rajce²² i ludność
hymn odśpiewają,
kantatę²³ cudną:

HYMN CIEMNOGRODZIAN

«Aczkolwiek świat idzie do przodu,
My go ciągnijmy w tył,
Synowie my Ciemnogrodu,
Walczmy z postępem co sił!»

Hymn ten dla wprawy
też ćwiczą czasem:
baby sopranem,
mężczyźni basem;

bardzo prześlicznie
śpiewają oni,
a Lis przygrywa
na fisharmonii²⁴.

---

²²rajca — członek rady miejskiej; dziś M.lm: rajcy. [przypis edytorski]

²³kantata — uroczysty utwór wokalnie-instrumentalny. [przypis edytorski]

²⁴fisharmonia — instrument muzyczny z grupy instrumentów dętych klawiszowych, wyglądem przypominający niewielkie i niewysokie pianino. [przypis edytorski]

HOTEL «UBRYK»

«Barbara Ubryk» —
dziura nad dziury;
«Barbara Ubryk» —
hotel ponury.

Pokojów nigdy
się nie przewietrza,
wszyscy wołają:
— Powietrza nie trza!

Nieprzewietrzane
izby i bety²⁵;
na oknach czarne
wiszą rolety

i dniem, i nocą.
Może to harem²⁶?
Portier śpi pod sto-
jącym zegarem.

W tzw. hallu
trzy sztuczne palmy
i plakat: WIEDZĘ
BOMBĄ ROZWALMY;

tuż oleodruk²⁷
z jakąś Wenecją;
w fotelach duchy
siedzą i szepcą,

ślęczą nad radiem,
mówią na migi —
duże kanalie
i kanalikki,

kombinujące
dzionki i nocki.
A deszczyk pada,
deszcz ciemnogrodzki.

TAJEMNICZY PUSTELNIK

Lecz nawet pośród
takich żyjatek
czasem się zdarzy
jakiś wyjątek.

Na wprost Bulwecia,
całkiem oddzielnie,
w pięciu izdebkach
mieszkał pustelnik.

---

²⁵*bety* (pot.) — pogardliwe lub żartobliwe określenie brudnej pościeli. [przypis edytorski]

²⁶*harem* — w tradycji muzułmańskiej część domu przeznaczona dla kobiet, w tym żon i nałożnic mężczyzn. [przypis edytorski]

²⁷*oleodruk* — reprodukcja naśladowująca obraz olejny; obraz tani, o nikomej wartości artystycznej. [przypis edytorski]

Z dala od świata
i jego psotek
w cichym hotelu
pędził żywotek.

Każdą myśl zdrożną
odpędzał od się,
jadał owsiankę
i nic na occie,

sam prał koszule,
sam kurz omiatał,
z dala od życia,
z dala od świata.

Oczy miał smutne,
płuca miał słabe,
zdziebko zegarków
złotych i sztabek.

Zegarki w ścianę.
Sztabki do beczki.
Na beczce portret
zmarłej córeczki,

podpis: «Tatusiu,
twa Weronika...»
Tylko Lis bywał
u pustelnika.

WIZYTA MŁODZIANKÓW I OPIS JESIENI

Bezszenność. Bulwieć
w łóżku się kręci,
wtem: puk-puk: wchodzą
piękni młodzieńcy.

Ręce ich długie,
kręcone loki.
Może studenci
angelologii²⁸?

— My przepraszamy,
że przeszkadzamy.
W kwestii rodzinnej,
np. mamy.

Pan nam wypłaci
małe *à conto*²⁹:
mamę czy tatę
możemy sprzątnąć.

A może chciałby
pan zabić zięcia?
Jesteśmy zbóje
do wynajęcia.

²⁸ *angelologia* — chrześcijańska nauka o dobrych duchach, aniołach. [przypis edytorski]

²⁹ *à conto* (fr.) — zaliczka. [przypis edytorski]

A może kogoś
na stanowisku?
Rzetelnie panu
załatwim wszystko.

Nie? Żadnych życzeń?
Więc uciekamy
i przepraszamy,
że przeszkadzamy.

Już jesień z jabłkiem
biegła wądołem³⁰,
a przez Ciemnogród
z miedzianym czołem.

Już tu-uit, tu-uit
wołała sowa,
a księżyc w niebie
coś tam majstrował,

Księżyc

potem za chmurkę
chował się śmiało,
jak gdyby nigdy
nic się nie stało;

rycerz na wieży
wytrzeszczał gały;
Ciemnogród marzył;
liście szeptały;

jesień szła w miasto
supergrobowa,
cibalginowo-
aspirynowa³¹.

PLAGA EGIPSKA

W ostatniej chwili,
po dżdżu śmigusie,
niezwykła ilość
zjawiła much się:

dużych i małych,
końskich, jelenich
i wirowały
w ciemnej przestrzeni:

krótkie i długie,
i choleryczne,
i te malutkie
muchy komiczne.

W ślad za muchami
wyszły pająki,

³⁰wądół — głęboka i wąska forma podmokłego terenu. [przypis edytorski]

³¹cibalginowo-aspirynowa — złożenie powstałe z dwóch nazw substancji przeciwbólowych: cibalgininy o działaniu uspokajającym oraz przeciwbólowej i przeciwzapalnej aspiryny. [przypis edytorski]

gzy, ćmy, komary,
trzmiele i bąki,

z nóżką włochatą,
z ryjkiem i z noskiem
i przez ulice
szły ciemnogrodzkie.

Potem stonogi,
potem szczypawki
sekstylonami³²
wyszły z Ciemnawki.

Pustelnik, który
o plądze słyszał,
twierdził, że to jest
dopust Jowisza.

Więc panom licznym
drygały kupry
w hotelu ślicznym
«Barbara Ubryk».

MEDYCYNĄ PROSPERA

Opodał szpital
stał w bzowych laskach,
szpital na medal,
mówiąc z warszawska.

Leczył tam Prosper³³
z Baltazarei,
a wszystko octem
siedmiu złodziei:

padaczkę, odrę,
stadia pleurytu,
i cichy obłąd,
i fixum-dyrdum;

najwięcej raka:
baltazarejskim
cudownym octem
siedmiozłodziejskim.

Rano przez lufcik
(a mieszkał nisko)
świeciło kuprem
szarlatanisko.

Wtedy Ciemnogród
z obłądnym krzykiem
wyciągał ręce
pod tym lufcikiem:

---

³²sektylon — liczba 10 do potęgi 36, czyli jedynka i 36 zer w zapisie dziesiętnym. [przypis edytorski]

³³Prosper — łacińskie imię oznaczające „pomysłny” lub „szczęśliwy”. [przypis edytorski]

— Prosper! ach, Prosper! —
krzyki szalone.
A w jasnym niebie
dzwonił skowronek.

Co drugi przez ten
ocet umierał,
ale, kitując,
chwalił Prospera,

że się tak schyla
nad ludzką dolą,
że taki skromny,
chociaż onkolog.

Ci, którym ocet
poszedł na zdrowie,
w bżowych gaikach
chodzili sobie.

Każdy szczęśliwym
spozierał liczkami,
na głowie świeczkę
miał lub doniczkę.

W głębi gaików
był rodzaj auli.
Tam się zbierali,
dyskutowali —

«że w tym Pekinie
w pewnej dzielnicy
tunel przebili
czterej Chińczycy,

czterej Chińczycy
z oczami w ukos
tunel przebili
kitajską³⁴ sztuką,

z wierzchu przykryli
papą krakowską,
a tunel idzie
przez cały kosmos;

tam się tych czterech
skryło głęboko,
książki czytają
i grają w oko³⁵;

że mnie tu, panie,
w dołku coś tego,

---

³⁴kitajski (pogard., z ros.) — chiński. [przypis edytorski]

³⁵oko a. oczko — prosta gra karciana, polegająca na dobieraniu kolejnych kart tak, aby osiągnąć wartość liczbową posiadanych kart jak najbliższą 21, lecz nie wyższą; gra się talią od 2 do asa, karty 2 do 10 mają wartość równą wartości karty, zaś figury odpowiednio: walet 2 pkt., dama 3 pkt., król 4 pkt., as 11 pkt.; perskie oko to dwa asy, które mimo wartości 22 zawsze stanowi wygraną. [przypis edytorski]

co im do tego,
panie kolego;

lecz przyjdzie moment,
mój przyjacielu,
czterej Chińczycy
wyjdą z tunelu,

a wtedy, panie,
kosmos i odór,
sodomagomor,
siarka i wodór,

pustynia naga,
ni pół człowieka...»
Bełkot się wzmaga,
szumi jak rzeka,

że aż tańczą
flaszki na szafkach.
Tak bełkotała
rzeka Ciemnawka.

«*TO BE OR NOT TO BE*»

Bulwieć od plot tych
niemal się zatrul.
Trzeba odetchnąć.
Jak? Do teatru!

Ogolił zarost,
wdział spodnie inne.
Teatr ma siły
rekreacyjne.

Na mieście śnieżna
szalała zamieć,
lecz jednak dojrzał:
«Hamlet» w programie!

Na placu Baki³⁶
pośród olszynek
stał z drewna bardzo
dziwny budynek:

tu przybudówka,
tam przybudówka,
na jednej blacha,
indziej dachówka.

Od frontu żółto,
po bokach biało,

---

³⁶Baka, Józef (1707–1780) — jezuita, misjonarz, kaznodzieja, panegirysta i hagiograf, poeta późnego baroku jeden z najbardziej znanych przedstawicieli kultury czasów saskich, autor zbiorów wierszy religijnych: *Uwagi rzeczy ostatecznych i złości grzechowej* (1766) i *Uwagi śmierci niechybnej* (1766), przez lata uznawanych za przykład złego smaku, wręcz grafomanii, ze względu na hiperboliczną realizację motywu *vanitas*, prostotę formy, operowanie krótkim wersem, rymami gramatycznymi (częstochowskimi), dosadnymi sformułowaniami; dziś dzieło Baki uchodzi za skrajne spełnienie estetyki barokowej, jedną z odmian poezji metafizycznej epoki, wręcz za arcydzieło nasycone duchem groteski. [przypis edytorski]

halucynacja,
horror i chaos:

tutaj filarek,
tam zakamarek,
tu parka kolumn,
tam kilka parek;

tu jakiś wykusz,
tam jakiś psikus,
wokóło balkon,
a na nim fikus.

W niszy Apollo
z lutnią natchnioną
pomalowany
był na zielono.

Dawniej ten teatr
był większy o pół,
lecz pożar strawił
piętnaście kopuł.

Bulwieć siadł grzecznie
na strapontenie³⁷
i czekoladkę
przełknął z nadzieją.

Kurtyna wolno
w górę się wznosi.
O, cudowności
teatralności!

Więc jeszcze jedno
połknął nadzieję
i już zaczęło
się przedstawienie.

Przycichła nieco
orkiestra dęta.
Na scenę weszli
duńscy książęta;

chłopy jak byki
z grzywą na karkach,
przy kordelasach
i przy zegarkach.

Bo po co aktor
płacze i skamle,
że tylko on jest
jedyń Hamlet?

Dobra Dyrekcja,
by te łzy otrzeć,

---

³⁷*straponten* (z fr. *strapontin*) — składane siedzenie w kinie, teatrze itp., dostawka. [przypis edytorski]

zadaptowała
sztukę samotrzeć³⁸.

Zamiast dwudziestu
pięciu postaci
sami Hamleci
byli w dramacie.

Na diabła Grabarz
z tą Ofeliją!
Chcą grać chłopaki,
niech się wyżyją.

W ten sposób szlagier!
pierwszy raz w świecie!
grali w «Hamlecie»
sami Hamleci.

Ręka na sercu.
Twarze ponure.
«Być albo nie być»³⁹ —
wołali chórem.

«POD BIAŁĄ LILIA»

Zima na mieście
bieliła już się.
Ciemnogród leżał
jak na obrusie.

Hotel jak lampa
naftowa pełgał⁴⁰;
opodał wieża
jako butelka;

budynki różne
jak góry serów;
i żółte plamy
placów i skwerów.

już opuściły
miasto szkaradne
jaskółki, szpaki,
gile i trznadle.

Czasami tylko
mignie wśród ulic
pliszka, sikorka
lub mysikrólik.

Wróble zbierały
najmniejszy okruch.
Pod śniegiem biały
skrzył się Ciemnogród.

³⁸samotrzeć (starop.) — samemu z dwoma towarzyszami; we trzech. [przypis edytorski]

³⁹Być albo nie być — początek najbardziej znanego monologu tytułowego bohatera sztuki Shakespeare'a *Hamlet*. [przypis edytorski]

⁴⁰pełgać — o płomieniu: palić się słabo, ledwo się tlić. [przypis edytorski]

Bulwieć, że hotel
był zimny zimą,
w dzień tkwił w gospodzie
«Pod Białą Lilią».

Schodziły tu się
na kawkę słabą
różne aniolki
oraz kollabo,

mrugacze oczu,
deptacze schodów,
szeptacze nowin,
ćmy Ciemnogrodu.

Mieszali w głowach,
mieszali w szklankach
«korespondenci»
«Głosów» i «Ankar»⁴¹;

duże judasze,
małe judaszki
za cent złamany
piszące paszkwil;

łowcy srebrników
i soczewicy —
zdraycy paryscy,
zdraycy madryccy,

Siwy kollabo
(w nietrzeźwym stanie)
grał im Chopina
na fortepianie.

Wtem jakiś yankes⁴²
rzucił dolarka
i już to bractwo
jest na czworakach.

Kłębią się, pędzą
sforą ponurą
korespondenci
«Wolnych Europ»⁴³,

pod stolikami
wyją i kwilą.
Larum w gospodzie
«Pod Białą Lilią»:

---

⁴¹*korespondenci „Głosów” i „Ankar”* — chodzi o nadające w języku polskim radiostacje zagraniczne: Głos Ameryki (ang. Voice of America, VOA) nadawał polską audycję z Waszyngtonu, począwszy od 7 maja 1942 r. aż do 27 lutego 2004 r. [przypis edytorski]

⁴²*yankes* — określenie Amerykanina, na początku indiańskie słowo odnoszące się do białoskórych osadników, potem termin używany przez Brytyjczyków względem Amerykanów w trakcie rewolucji amerykańskiej. [przypis edytorski]

⁴³*Wolna Europa* — Radio Wolna Europa (RWE, ang. Radio Free Europe), amerykańska rządowa rozgłośnia utworzona w 1949 r. i prowadząca transmisje audycji dla krajów Europy Środkowo-Wschodniej, Azji Środkowej i Bliskiego Wschodu. [przypis edytorski]

Łapaj monetę!
Chwytaj monetę!
Jednego przy tym
zgnietli «poetę»;

czterej panowie
pod żyrandolem
piątemu panu
przegryźli wole.

— Hańba! — wołali,
robili zeza.
A piękny starzec
grał poloneza.

Pejzaż powyższy
z psami wśród niwy
jest zły czy dobry,
ale prawdziwy.

«ULICZKĘ ZNAM W CIEMNOGRODZIE»

Jest w Ciemnogrodzie
pewna ulica,
groźna ulica,
lumpen-ulica.

A na chodniku
owej uliczki
trzy drzewka stoją,
drzewka-patyczki.

A nad drzewkami
nie ma niczego —
chyba że niebo,
niejasne niebo.

Na rogu knajpa,
innego cóż by?
A morska świnka
wyciąga wróżby

na katarynce,
że brunet kłamie
i jaki nosić
należy kamień.

Życie jest krótkie.
Ulica krótka.
Dzieci śpiewają
o krasnoludkach.

A śnieżek prószy.
i A deszczyk leje.
Ogonów końskich
i psów złodzieje

tutaj mieszkają,
na tej ulicy,
czarnej ulicy,
lumpen-ulicy;

i nie ma wyjścia:
ciemność grobowa,
ciemność i tęskność
100%-owa.

BIAŁY KOŃ

Tak się tęskniło
nad rzeką zgniłą.
Słońce wschodziło
i zachodziło.

Przez ciemnogrodzkie
bulwary mokre
chodził pod rękę
idiota z łotrem;

i naradzali
się, że aż miło,
jakby ten światek
cofnąć do tyłu;

potem zwracali
się do rycerza:
— Czy już nadjeżdża?
— Nie, nie nadjeżdża.

— A może jednak?
A w międzyczasie
zjechał karnawał
w złotej kolasie.

By lśniły w lodu
taflę lustrzaną,
rude pochodnie
pozapalano.

Pokryta ludźmi
cała Ciemnawka.
Wszyscy wołają:
— Cóż za ślizgawka!

— Co za bufety!
— I lodowisko!
— My się ślizgajmy!
— Chociaż tak ślisko!

Para za parą,
chaîne z prawej rączki,
my się ślizgajmy
jak te zajączki.

Nawet pustelnik
(zwan Smutne Oczy)
do swoich kapci
łyżwy przytroczył;

lecz — niezwykajny —
na lodzie zemdłał,
potem na wieki
wpadł do przerębla.

I nagle — jak to
dziwnie się składa —
sygnał na wieży:
Trata tatata.

Trata tatata,
trata tatata,
ach, już nadszedła
Ojczyzny Tata,

ach, już nadszedła
Tata Ojczyzny,
który uleczy
rany i blizny.

Nadszedł. W siodle
wspiął się postacią
i: — Bracia! — zaczął,
ale się zaciął.

— Ten... tego... bracia...
lata... mordegi... —
i ucho potarł,
bo mróz był tęgi.

Ciemnogrodzianie
stali na lodzie,
w zwykłym ordynku:
łotr przy idiocie,

pętał ze szpiegiem,
mętniak z faszystą,
a okultysta
z surrealistą,

kociak przy bubku,
koło chłoptasia.
A cisza była
jak makiem zasiał.

Takim się chwilom
cisze należą.
A Lis podawał
chleb na talerzu

i sól przy chlebie
w misce głębokiej.

— Witamy Ciebie!
Amen i Okay.

Że chwila była
nie byle jaka,
rycerz wciąż trąbił
tratatatata.

«Nemezis... Jowisz...»
(tratatatata)
«Zegar dziejowy...»
(tratatatata)

Że dźwięki trąby
były ogromne,
wciąż było słychać
tylko tę trąbę.

I coraz prędzej
uszy pocierał
Biały General!
Piękny General!

Tu wyżej w siodle
wspiął się postacią
i znowu zaczął,
i znów się zaciął:

— Tentego... bracia...
gdy pod Marengo... —
Mówił językiem.
Pocierał ręką.

— Zegar dziejowy...
chwila dziejowa... —
Tu wodze puścił,
trąc uszy oba.

Tratatatata
Tratatatata,
chwila gorąca,
lecz lodowata;

uszy jak maki
zielone kwitną.
Wtem koń się potknął
i wykopyrtnął;

na lód upadli
po jakiejś desce
pan razem z koniem,
koń razem z jeźdźcem,

z tego powodu,
że Białe Zwierzę
miało trzy nogi,
jedną protezę.

— Bracia!!! — Zawalił
tu z trzaskiem lód się
i potonęli
w jednej minucie

ludzie-upiory,
ludzie-koszmary,
chaîne z prawej rączki,
para do pary,

w Ciemnowce mętnej,
w mazi głębokiej,
z cichym lamentem.
Amen i Okay.

Została tylko
ciemność i mżawka.
Ale pod lodem
płynie Ciemnowka.

FINAŁ [AND] MOTTO

Bulwiec do domu
udał się prosto,
znany podróżnik
Bulwiec Chryzostom.

Drogi powrotne
też były trudne:
to rzeki Siódme,
to Góry Siódme,

lecz w końcu dotarł
jesienią czwartą
i zaczął pisać
księgę *in quarto*.

Księdze dał motto
na pergaminie:
«ALE
POD LODEM
CIEMNAWKA
PŁYNIE».

Pierwodruk: «Przekrój» 1953, nr 447-452.

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z **Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur**.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na **Licencji Wolnej Sztuki 1.3**. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w **Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur**. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/galczynski-chryzostoma-bulwiecia-podroz-do-ciemnogrodu/>

Tekst opracowany na podstawie: Konstanty Ildefons Gałczyński, Wybór poezji, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1967.

Wydawca: Fundacja Wolne Lektury

Publikacja zrealizowana w ramach biblioteki Wolne Lektury (www.wolnelektury.pl).

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Justyna Wiczorek, Paulina Choromańska.

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: **szczegóły na stronie Fundacji**.